

BELLETEN

Cilt: LXVII

Aralık 2003

Sayı: 250

IOANNES CHRYSOSTOMUS'UN DÜŞÜŞÜ:
DOĞU ROMA BAŞKENTİNDE DİN VE POLİTİKA*

TURHAN KAÇAR**

I. Giriş

Geç Roma İmparatorluğu'nda, din ve politika ayrılmaz bir ikili oluşturmuşlardır. Bu, sadece İmparatorluğun Hıristiyanlaşmaya başladığı IV. yüzyılın ilk çeyreği ve sonrasındaki bir faktör değil, esas kökleri Hıristiyanlaşma öncesinde bulunan bir olgudur. Esasen, pagan Roma'da, imparatorun *Pontifex Maximus* (=baş rahip) statüsüne sahip olması, (ve ayrıca kişiliğinin tanrısal bir niteliğe sahip olması), imparatorun, Hıristiyanlaşma süreci içerisinde, kilise işlerine müdahale etmesinin yasal çerçevesini oluşturmaktadır. İmparatorluk ile kilise arasındaki bu tür ilişkiler, aslında Constantinus'tan (306-337) önce başlar¹. Ancak, hem doğrudan imparatorun, hem de saray yetkililerinin kilise işlerinde aktif olarak yer almaya başlamaları Constantinus ve sonrası dönemde ortaya çıkan bir faktördür. Bununla birlikte, IV. yüzyılda iktidarda bulunan Constantinus, oğlu II. Constantius (337-61) ve I. Theodosius (379-95) gibi güçlü imparatorlar, saray yetkililerinin kilise politikalarında belirgin bir şekilde görünür hale gelmelerini gözlemişlerdir. 395'de Theodosius'un ölümü üzerine yerine geçen genç oğullarının (Doğu'da Arcadius, Batı'da Honorius) döneminde, onların gençliği ve tecrübesizliğinden dolayı, özellikle Doğu'da bürokrasi hem devletin iç ve dış politikalarında, hem de kilise ile ilişkilerinde çok daha fazla ön plana çıkmıştır. Bürokrasinin Doğu'da kilise işlerini yönlendirmeye kalkışmasının en iyi örneği, Ioannes Chrysostomus'un 398 yılında Constantinopolis (=İstanbul) piskoposluğuna

* Bu çalışmanın ilk müsveddesini okuyarak, çok değerli önerilerde bulunan ve beni çok ciddi hatalardan kurtaran sayın hocam Prof. Dr. Işın DEMİRKENT'e en kalbi teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Elbette bu çalışma içerisindeki muhtemel bütün hataların tek sorumlusu benim.

**Yard. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Tarih Bölümü.

¹ 268/9'da Suriyeli ve Anadolu piskoposlar Antiochia piskoposu Samsathı Paulus'u aforoz etmelerine rağmen, azledemeyince durumu İmparator Aurelianus'a bildirirler ve buradan aldıkları destekle Antiochia'ya yeni bir piskopos seçebilirler. Eusebius, *HE*, VII.30.19-20.

getirilmesi ve yine saray bürokrasisinin de karıştığı bir entrikayla kısa bir süre sonra, azledilerek sürgüne gönderilmesidir.

Ioannes Chrysostomus, 397 yılı sonlarında, imparatorluk emirnamesi ile Antiochia'dan (=Antakya) Constantinopolis'e getirilerek, 26 Şubat 398'de, bürokrasinin belirleyici desteği ile başkent 'Yeni Roma'nın piskoposu olarak takdis edildi². Chrysostomus, kendisi için tamamen sürpriz olan bu atamada, ilk başlarda sarayın - ve İmparatoriçe Eudoxia'nın - tam desteğine sahipti. Buradan onun uzun bir piskoposluk kariyerine sahip olacağı sonucuna varmak mümkündür. Ancak, daha piskoposluğunun altıncı yılında (403 yılı sonbaharında), imparatorluk ailesinin girişimleriyle, Chrysostomus'un rakipleri tarafından oluşturulan bir sinod, onu ilk kez sürgüne gönderdi³. Ancak, sahip olduğu çok geniş popüler desteğin başkentte yaratabileceği potansiyel tehlike ve aynı zamanda imparatorluk ailesinin yaşadığı bir kazanın da etkisiyle İmparator, onu ertesi gün geri çağırarak zorunda kaldı. Ne var ki, aynı yılın sonuna doğru İmparator, Chrysostomus ile ilişkisini tamamen kesti ve onu ertesi yıl 20 Haziran 404'de tekrar sürgüne gönderdi. Bu defa geri çağırılma olmadı. Ioannes Chrysostomus 14 Eylül 407'de bulunduğu sürgün yeri Cucusus'dan (=Göksun / Maraş civarında bir antik yerleşim) bir başka yere, Karadeniz kıyılarında bir noktaya taşınırken Tokat civarında yolda öldü. Başlangıçta çok gelecek vaadeden Ioannes Chrysostomus'un kariyeri, böylece felaketli bir şekilde sona ermişti. Bu nasıl olabilmişti? Bu makalenin temel amacı Ioannes Chrysostomus'un azledilişinin gerisinde yatan faktörleri yani piskoposun görev süresi esnasında - isteyerek veya istemeyerek - yarattığı muhalif kitlenin oluşumunu ortaya koymaktır.

Eski Çağ kaynakları, Ioannes Chrysostomus'un düşüşünde, iki temel faktöre işaret ederler: Problemi tamamen kişisel çatışma temeline oturtan Palladius, Alexandria (=İskenderiye) piskoposu Theophilus'un (385-412 arası) ve başkentte bulunan bazı önde gelen ziyaretçi piskoposların entrikalarına dikkat çekerken, tarihçi Socrates, Chrysostomus'un siyasallaşmamış ilkeli dindarlığının, Constantinopolis saray çevrelerinde yarattığı gerilime atıfta bulunmaktadır⁴. Kuşkusuz bu iki faktör ayrı ayrı ele alındığında, Chrysostomus'un düşüşünü açıklamak için çok yetersizdir. Ancak, bir arada değerlendirildiği zaman,

² Baur 1988, 1-14. Daha önceki bir çalışmamda Chrysostomus'un Constantinopolis'e piskopos olarak tercih edilmesinin nedenlerini, saray bürokratlarının kiliseyi kontrol etme arzuları çerçevesinde açıklamıştım. Bkz. Kaçar 2002b. Bu konuya ilişkin diğer çalışmalarımda olduğu gibi burada da Roma, Alexandria, Antiochia ve Constantinopolis Kilisesinin başındaki kişiler, patrik olarak değil de piskopos olarak anılacaktır.

³ Grekçe *sinodos* toplantı, biraraya gelme, meclis demektir, erken kilise liderlerinin toplantıları doğuda sinod batıda ise *sinodosun* Latince karşılığı olan *concilium*dan gelen konsil olarak ifade edilir.

⁴ Socrates *HE*, VI.21. Modern çalışmalarda özellikle Liebeschuetz 1984, s. 85-111'de Chrysostomus'un çevresine dikkat çekiyor. Dilimizde bulunan Bizans tarihine ilişkin genel eserlerde Chrysostomus ayrıntılı olarak incelenmiş değildir. Bunun tek istisnası Chrysostomus'un piskoposluğu ve karakteri üzerine kısa bir özet niteliğindeki Vasiliev'in eseridir. Vasiliev 1943, 118-9,

problemin bir kısmını çözmektedir. Chrysostomus'un azledilmesinin gerisindeki tüm faktörleri anlamak için, bu azli sadece kişisel gerginlikler temelinde değil, daha çok hem içeride hem de dışarıda, dönemin politik yapılanmalarını bütün olarak görmek zorunda olduğumuz kesindir. Elbette, bu azil sürecinde sarayın rolü birincildir, çünkü bir piskoposu sürgüne gönderen yaptırım gücü, sadece sarayın merkezinde yer alan imparatorun iradesidir ve kilise işlerinde bir imparatorun iradesi de öyle keyfi şekilde oluşmamaktadır. Dolayısıyla burada temel problem, Doğu Roma sarayının kendi seçtiği bir piskoposu, sürgüne göndermeye nasıl ikna olduğudur. Aşağıda daha detaylı olarak incelenecek olan, Ioannes'in düşüşünün gerisindeki faktörleri şöyle sıralayabiliriz: a- Chrysostomus'un Constantinopolis kilisesine ve bağlı kurumlara çeki düzen verme girişimlerinin yarattığı gerilim; b- Başkentte yaşanan politik krizlerde yatıştırıcı rol oynayan Chrysostomus'un artan gücüne, bürokrasinin tepkisi; c- Karizmatik bir vaiz olan Chrysostomus'un, toplum üzerindeki nüfuzu ve ahlakçılığının özellikle üst düzey Constantinopolis kadınları arasında yarattığı hoşnutsuzluk; d- Chrysostomus karşıtı kilise içi muhalefetin, Alexandria - Constantinopolis rekabetiyle ciddi bir lider bulmaları ve onun etrafında Piskoposa karşı cephe açmalarıdır.

II. Düşüşe Yolaçan Dini Faktörler: Kilise'de Reform

Chrysostomus'un Constantinopolis kilisesindeki çalışmalarını konu alan kilise tarihçileri ve biyografisini yazan Palladius, onun piskopos seçilir seçilmeme Constantinopolis kilisesinde bir dizi reformlara giriştiğini belirtmektedirler. Bu reformlar temel olarak; a- Constantinopolis kilisesi kadrolarına ve cemaatine çeki düzen verilmesi; b-Kilisenin maddi imkanlarının daha fazla yoksullar için kullanılması; c- Constantinopolis çevresindeki manastırlarda yaşayan keşişlerin manastır felsefesine uygun olarak daha izole bir hayata zorlanması, olarak özetlenebilir. Chrysostomus'un el attığı konulardan bir diğeri de, Constantinopolis kilisesinin adli kontrol sahası dışına düşen bölgelerdeki kilise işlerini de organize etmeye teşebbüs etmesidir⁵.

Constantinopolis kilisesine çeki düzen vermeyi amaçlayan reformların en başta geleni, birinci dereceden akrabaları (anne, kızkardeş, teyze, gibi) olmayan kadımlarla gönüllü bekarlık (bakirelik) hayatı çerçevesinde birarada yaşayan ruhban sınıfı mensuplarının, bu hayata son vermeye zorlanmasıdır. Birinci Genel Nicaea (=İznik) konsilinde (325) ve önceki sinodlarda yasadışı ilan edilen bu yaşam tarzının kökleri üçüncü yüzyıla kadar geri gitmektedir⁶. Ancak özellikle

⁵ Chrysostomus, Antiochia piskoposu Flavianus'un, Roma tarafından tanınmamasını sona erdirecek bir girişimde bulunarak, Roma ve Antiochia kiliselerini barıştırır. Bu girişim, Alexandria piskoposu Theophilus'un ne kadar kıskançlığını çekti bilemiyoruz ancak, sorun Chrysostomus'un önyak olması ve Theophilus'un da yardım etmesi (veya etmek zorunda kalması?) neticesinde çözülür. Bkz. Sozomenus *HE*, VIII.3; Baur 1988, 18 vd; reformları için ayrıca bkz. Baur 1988, 56-71.

⁶ Elvira (İspanya'da) konsili (M.s. 305) *kanon* 27; Ancyra (Ankara) sinodu (314-324?) *kanon* 19; İznik konsili *kanon* 3, adı geçen *kanonlar* için bkz. Jonkers 1954, 11 ve 34; Percival 1899, 71; Hefele 1871, 148 ve 218-19. Hatta III. yüzyıl ortalarında yaşayan Carthago (=Kartaca) piskoposu

Constantinopolis çevresinde yaygın bir şekilde 'ideal erdemi' gösterme ve 'cinsiyet ayrımını ortadan kaldırma' adına, din adamları ile kendilerini 'bakireliğe' adanmış kadınlar bir arada yaşıyordu⁷. Piskoposun insan tabiatına aykırı bularak son vermeye çalıştığı bu 'gönüllü bekarlık hayatı' kuşkusuz bu tür hayat sürenler arasında ona karşı büyük bir öfkenin doğmasına yolaçacaktır⁸.

Chrysostomus'un yaptığı bir başka düzenleme, Başkent kilisesinde, Bizans üst sınıfları için tertiplenen ziyafetleri kaldırması ve kendisinin de gelen ziyafet davetlerini geri çevirmesidir⁹. Bunun için pek çok açıklamalar bulunabilir. Nitekim Palladius, Chrysostomus'un manastır hayatı günlerinden kalma bir diyet alışkanlığına işaret ediyor ve ayrıntılı ziyafet sofralarının sağlık sorunlarına neden olduğunu belirtiyor. Bunun yanısıra, Palladius, sıkı bir dindar olan Chrysostomus'un ziyafet sofralarını bir günah kaynağı olarak gördüğünü yazıyor¹⁰. Kuşkusuz bunlar bir din adamı için hayran olunacak özelliklerdir. Ancak Constantinopolis gibi bir başkentte, ziyafetler sadece yemek yenilen yerler olarak değil, daha çok piskoposun üst düzey cemaati (yani saray bürokrasisi) ile yanyana geldiği anlar olarak da önemlidir. Bu tür buluşmalarda üst sınıflar dertlerini piskoposa anlatabildiği gibi (çünkü Eski Çağ'da piskopos aynı zamanda cemaatinin patronudur), piskopos da cemaatine kendi icraatını izah edebilme fırsatı buluyordu¹¹. Buna ilaveten Chrysostomus'un seleflerinin çoğunun saray ve Constantinopolis ileri gelenleriyle iyi ilişkiler kurduğu hesap edilirse (meselâ selefi Nectarius zaten saraydan gelme birisiydi), onun yemeklerini yalnız yeme alışkanlığının, üst sınıflar ile arasında kelimenin tam anlamıyla bir iletişimsizliğe yol açtığı kuşkusuzdur. Üst sınıfların piskoposun bu tür davranışlarını kendilerini önemsememe olarak yorumladıklarını da dikkate alabiliriz. Dolayısıyla piskoposun kendisini izah edecek fırsatlar yaratmaması ve dahası bu fırsatlardan kaçınması, saraylıların ona karşı negatif bir tutum takınmasına neden olacağına şüphe yoktur.

Piskoposun saray ile kilise mensupları arasına koyduğu mesafeyi, sarayın kilise işlerine müdahalesini engelleme ve netice olarak da kiliseyi daha bağımsız bir kurum haline dönüştürme düşüncesi olarak da izah edebiliriz. Gerçekten, Doğu Roma sarayının bürokratları bir yanda Batı'ya karşı kendi siyasi güçlerini istikrara kavuşturmaya çalışırken, öbür taraftan da başkentte kiliseyi de kontrolleri altına almaya çabalyorlardı, çünkü Chrysostomus gibi taşralı bir vaizi başkentte piskopos yapmaktaki esas amaçları, onu daha kolay kontrol etmek ve kiliseden taleplerini

Cyprianus (248-58), bu tür birlikteliklerin ideal erdemi yansıtmadığını bilakis çarpıttığını yazıyordu. Cyprianus'un görüşleri için bkz. Cyprian[us], *On Chastity*, s. 587-92.

⁷ Palladius, *Dialogue* 5.

⁸ Isaac adlı bir keşiş lideri, Chrysostomus'un azline karar veren Çınar sinodunda aleyhte şahitlik yapacağına ilişkin bkz. aşağıda dipnot 14.

⁹ Liebeschuetz 1984, 88 vd.

¹⁰ Palladius, *Dialogue* 12.

¹¹ Piskoposun Eski Çağ toplumunda rolü için bkz. Chadwick 1991, 1-14; Liebeschuetz 1997, 113-125; Hunt 1998, 238-276.

daha rahat kabul ettirmektir. Nitekim, 400 yılı başlarında Eutropius, Chrysostomus'un karşı çıkmasına rağmen, kilisenin etkin koruyuculuk fonksiyonunu ortadan kaldıran bir yasa hazırlamaya girişir. Buna göre kiliseye sığınan suçlular doğrudan imparatorluk yetkililerine teslim edilecekti. Ancak daha bu yasa hayata geçirilmeden gözden düşen Eutropius'un canını kurtarmak için kiliseye sığınması da ilginç bir ironidir¹².

Chrysostomus, sadece kendi kilisesinin günlük hayatını mütevizileştirmeye çalışmakla kalmadı. Dahası, Constantinopolis çevresinde halkla çok yüz göz olan keşişleri de manastırlarına dönmeye zorladı. Kilise tarihçisi Sozomenus'un anlattığına göre, kendi hücrelerinde kalıp izole bir hayat yaşamaları beklenen keşişlerin, sık sık kent sokaklarına görünmelerini ve zahiri prestij (ve maddi destek!) aramalarını, Chrysostomus manastır felsefesine aykırı buluyor ve onun için bu tür keşişlere karşı özel veya kamusal alanlarda azarlayıcı bir tutum takınıyordu¹³. Elbette bu durum piskopos ile keşiş liderleri arasında büyük bir düşmanlık doğurdu ki, Palladius'un sahte keşiş diye andığı Isaac adlı bir keşiş lideri, Chrysostomus 403'de Çınar sinodunda yargılandığı zaman, piskoposa karşı onyediy farklı suçlama getirmişti¹⁴. Keşişlerin hayatını düzenleme girişiminden kaynaklanan çatışma, daha çok piskoposun biyografisini yazan Palladius tarafından verildiği için, önyargılı olma ihtimali çok kuvvetlidir. Ancak devrin keşişleri çoğunlukla yazıyla ilgilenmiyorlardı, dolayısıyla çatışmanın onlar tarafından nasıl görüldüğünü anlayabilecek durumda değiliz. Görülen o ki, manastırlarda yaşayan keşişlerden beklenen izole bir hayat tarzı ve bir keşişin kendi geçimini temin etmesi zarureti, Constantinopolis'te pek yaygın bir olgu değildi, çünkü zengin Hıristiyan politikacılar, bu keşişlere karşı oldukça cömert davranıyorlardı¹⁵. Keşişler de bu politikacılar (ve genelde politikacı piskoposlar için) için önemli bir popüler destek veriyorlardı¹⁶. Sonuç olarak keşişler, kendi emekleriyle geçinme yerine, halktan topladıkları sadakalarla miskin bir hayata alışmışlardı.

Chrysostomus ile keşişler arasında ortaya çıkan çatışmayı sadece piskoposun bu kitleyi disipline etme girişimleriyle açıklamak, sorunun teolojik boyutunu perdelemektedir. Dördüncü yüzyıl boyunca Constantinopolis'te Aryanist piskoposlar, İmparator Theodosius'un iktidarına kadar çok etkin olmuşlardı ve

¹² Socrates, *HE*, VI.5; Sozomenus, *HE*, VIII.7.

¹³ Palladius, *Dialogue* 8 (s.56); Sozomenus, *HE*, VIII.9.

¹⁴ Liebeschuetz 1984, 90.

¹⁵ Sozomenus, *HE*, VIII.9; Liebeschuetz, bu tür keşişlerin önde gelen lideri olan Isaac ile Constantinopolis hükümetinin üst düzey mensupları arasındaki bağlantıya işaret eder. Liebeschuetz 1984, 93 vd.

¹⁶ Keşişler sadece devlet idaresine talip olan politikacılar için değil, ama aynı zamanda Kilise politikacıları içinde önemli bir 'kutsal' destek oluyordu. Alexandria piskoposu Athanasius (328-373), kentte Aryanistlere karşı, konumunu güçlendirmek için ilk Hıristiyan Mısırlı keşiş Anthonius'un yardımına başvurmuştu. Athanasius, *Life of Antony*, 69.

manastır hayatını kente tanıtan ve ilk manastırları kuranlar da bu Aryanist piskoposlardı. Erken kilise kaynaklarında yarı-Aryanist Constantinopolis piskoposu Macedonius'un (349-360), kent çevresinde pek çok manastır kurduğunu kaydedilmektedir¹⁷. Dolayısıyla, keşişlerin önemli bir kısmının teoloji olarak hâlâ Aryanist veya yarı-Aryanist gruba dahil olduklarını kesindir. Bunlar niçin daha önce Nectarius zamanında ciddi tehdit oluşturmamışlardı sorusuna gelince, bunun cevabı kuşkusuz Nectarius'un toleranslı tutumu dikkate alınarak verilebilir. Aslında üçüncü ve dördüncü yüzyıllarda keşişlerle piskoposların ilişkisi sürekli dalgalı olmuştur, çünkü piskoposların disiplin talep etmelerine rağmen, keşişlerin agresif ve disiplinsiz davranışları özellikle kent piskoposlarını önemli ölçüde rahatsız etmekteydi¹⁸. Buna karşılık, keşişler piskoposlar tarafından zaman zaman kendi politik mücadelelerinde popüler destek enstrümanı olarak da kullanılmıştır. Bunun en iyi örneği piskoposların özellikle pagan tapınakların yıkılması için giriştikleri faaliyetlerde keşişlerden kolluk gücü olarak faydalanmaları¹⁹ ve Alexandria piskoposlarının kent içi ve kent dışı faaliyetlerinde yine keşişlerin popüler desteğine müracaat etmesidir²⁰.

Birinci önceliği yoksullara yardım olan Chrysostomus, Constantinopolis kilisesinde bir dizi mali düzenlemelere girişir. Yukarıda bahsettiğimiz kilise ziyafetlerinin iptalinin ekonomik boyutunu dikkate alırsak; piskopos kilisenin bu işlere harcayacağı paralardan tasarruf ediyordu. Aynı zamanda bu işlerde çalışan kişileri de aşevi, hastane gibi diğer kilise kurumlarına naklederek²¹ ya da işlerine son vererek önemli bir personel tasarrufu da yapıyordu. Chrysostomus, bu şekilde veya kişisel gayretleri sonucu biriktirdiği tasarruflarını ve selefi Nectarius'un Aziz Havariler Kilisesi'nin dekorasyonu için satın aldığı mermerler ile kilise demirbaşına kayıtlı pekçok değerli eşyaların satışından elde ettiği gelirleri, kiliseye bağlı hayır kurumlarını finanse etmekte kullanmıştır²². Özellikle dekoratif malzemelerin ve kıymetli eşyaların satılması her ne kadar iyi niyetle yapılmış olursa olsun, kilisenin finansı ile ilgilenenler için bunun çok da zekice olduğunu söylemek zordur. Gerçekten, Ioannes, Çınar sinodunda bu konularda suçlanacak ve özellikle selefi Nectarius'un kardeşi Arsacius, aleyhte şahitlik yapacaktır²³. Aynı Arsacius'un Ioannes'in yerine piskoposluğa seçildiğini ancak idaresinin sadece bir yıl civarında sürdüğünü not etmeliyiz²⁴.

¹⁷ Socrates, *HE*, II.38.

¹⁸ Bu konuda detaylı bir çalışma için bkz. Chadwick 1993, 45-61.

¹⁹ Fowden 1978, 69 vd.

²⁰ Haas 1997, 295 vd.

²¹ Palladius, *Dialogue*, 5 (s.39); Liebeschuetz 1984, 88-9; Kelly 1995, 115-127

²² Palladius aynı yer.

²³ Palladius, aynı yer; Kelly 1995, 251 vd; Liebeschuetz 1984, 89.

²⁴ Palladius, *Dialogue* 11 (s.69).

Chrysostomus'un çabaları sadece kendi kilise çevresine çeki düzen vermekle sınırlı kalmadı. Kendi otorite alanı dışında olmasına rağmen Ephesus (=Efes) kilisesinin işlerine de müdahale etti. Ioannes, 400 yılı içerisinde Ephesus piskoposu hakkında yolsuzluk şikayeti alınca hemen harekete geçmek istediye de, başkentte çıkan bir siyasi krizle -aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alınacak- eş zamanlı olarak Ephesus piskoposunun ölümü, hareketini geciktirdi²⁵. Başkentteki krizin atlattılması ve Ephesus kilisesine piskopos seçiminin yapılamaması üzerine, Chrysostomus Ephesus'a davet edildi. Çevre kentlerden gelen yetmiş civarında piskoposun katılımıyla topladığı sinodda iki aday arasında seçim yapamayan Chrysostomus, Constantinopolis kilisesinden beraberinde getirdiği Kıbrıs asıllı diyakon Heraclides'i Ephesus'a piskopos olarak atadı²⁶. Buna ilaveten dönüşünde Asia eyaletinde - Nicomedia piskoposu dahil - altı veya onaltı piskoposu görevlerinden azlederek yerlerine yeni atamalar yaptı²⁷. Yapılan değişiklikler kilisede barışı temin edecek yerde büsbütün bozmuş olmasına rağmen İmparatorun sağladığı askeri destek sayesinde sorun geçici olarak donduruldu²⁸.

Chrysostomus'un Ephesus seferi, İmparatorun tam desteği olmasaydı başarılması güç bir işti, çünkü devrin kilise yasaları henüz Constantinopolis kilisesinin adlı yargı alanını Ephesus ve Asia eyaletini içine alacak kadar genişletmemişti. II.Genel Constantinopolis konsili (M.s. 381), her ne kadar Constantinopolis'i doğunun başkenti olması nedeniyle, kilise hiyerarşisi içinde Roma'dan sonra ikinci sıraya yerleştirmişse de, piskoposun Trakya dışında kalan eyaletlerin işlerine müdahale etmesi henüz bir gelenek değildi. Dahası aynı konsilin bir başka yasaması, büyük piskoposlukların sınırlarını çizerek, Constantinopolis'in nüfuz alanını da daraltıyordu²⁹. Dolayısıyla, Chrysostomus imparatorluk desteği olmadan, piskoposluğunun etki alanını genişletemezdi.

²⁵ Bu kriz, Got asıllı *magister militum* (=general) Gainas'ın üç önde gelen saraylıyı rehine almasıdır ve İmparator, Piskopos'tan rehinelere kurtarılması için aracı olmasını talep eder. Socrates, *HE*, VI.6; Sozomenus, *HE*, VIII.4; Zosimus, V.19-22; Jones 1964, 177-79.

²⁶ Socrates, *HE*, VI.11; Sozomenus, *HE*, VIII.6; Baur 1988, 137-54; Kelly 1995.

²⁷ Palladius, Theophilus'un Chrysostomus'u onaltı piskoposu azletmekle suçladığını ancak gerçekte altı piskoposun azledildiğini yazar ve bunlara kamu hizmetinden muafiyet sağlandığını da ekler. Palladius, *Dialogue* 15 (s.98)

²⁸ Sozomenus, *HE*, VIII.6, Nicomedia (=İzmit) kilisesine yeni yapılan atamadan sonra kentte isyan çıktığını ancak yine de askerlerin ayaklanmayı bastırdıkları yazar. Azledilen bu piskoposların Çınar sinodunda, Theophilus'un yanında Chrysostomus'un rakipleri arasında yerlerini alacaklardır.

²⁹ II. Genel konsilin yaptığı yasamalar (kanon) için bkz. Jonkers 1954, 107-108; Percival 1899, 176-77. Kanon 2 : "Piskoposlar kendi sorumluluk alanları dışında bulunan kiliselere gitmeyecekler ne de buraların işlerine karışacaklar. Yasalara göre Alexandria kilisesi Mısır'daki kilise işlerini idare etsin; Doğu'nun (Suriye) işlerini sadece doğulu piskoposlar idare etsin ki, burada öncelik mevcut olan İznik (Nicaea) yasamalarına göre Antiochia'nındır; Asyalı piskoposlar (Roma zamanında eyaletlerin sınırları zaman zaman değişmekle birlikte, eski Bergama Krallığı'nın arazisi Asya eyaleti olarak düzenlenmiştir ki, bugün yaklaşık batı Anadolu'nun önemli bir kısmını oluşturur.) Asya eyaletinin işlerini idare etsinler; Pontuslular Pontusu ve Trakyalılar ise Trakya'yı yönetsinler"

Constantinopolis kilisesinin Doğu eyaletleri üzerindeki nüfuzu ancak 451'deki Chalcedon (=Kadıköy) konsilinin bir yasaması neticesinde onaylanacaktı³⁰.

III. Başkentte Krizler, Kıskaçlıklar ve Politik Entrikalar

399-400 yılı erken Bizans'ın başkentinde politik krizler dönemidir. Krizlerin temel nedeni, saray çevresindeki politikacılar arasında yaşanan iktidar çatışmaları olarak tespit edilebilir. 399 yılı ortalarında, Chrysostomus'un piskopos olarak atanmasında baş aktör olan *praepositus sacri cubiculi* (=İmparatorun baş mabeyincisi) Eutropius, birden gözden düşer ve hayatını kurtarmak için kiliseye sığınır. Eutropius Roma İmparatorluk tarihinde bir hadımın ve eski bir köle olarak *consulluk* makamına kadar yükselebilen ve *patrici* sınıfına giren ilk örnektir³¹. Bunun yanı sıra, Eutropius'un İmparator üzerindeki etkisi, nüfuzunu materyal zenginliğe çevirme becerisi ve daha da önemlisi diğer saraylılara karşı çevirdiği entrikalar, önde gelen çok sayıda politikacının kıskançlığına ve öfkesine yol açmıştır³². Eutropius'un düşüşünde bir başka faktör de, İmparator Theodosius'un 395'de ölümünden kısa bir süre önce oğulları Honorius ve Arcadius'a hâmi olarak bıraktığı Stilicho³³ ile arasındaki rekabettir. Stilicho'nun, Vizigot baskısını azaltmak için 397'de Balkanlara yaptığı akınlar, hem Got topluluklarını Constantinopolis hükümeti için bir problem haline getiriyor, hem de Stilicho'nun Doğu Roma başkentindeki politikalara daha fazla müdahale etmesini mümkün kılıyordu. Eutropius, Stilicho'nun Batı'daki kontrolünü destabilize etmek ve Constantinopolis sarayına müdahalesini önlemek için, 398'de Afrika'da çıkan Gildo isyanını destekler³⁴, ancak ertesi yıl kendisi de bir başka Got tehdidiyle yani Tribigildus'un isyanıyla karşı karşıya kalır. Bu isyanı bastırmak için yapılan atamalarda yaşanan bir hayal kırıklığı Eutropius'un tam olarak sonunu getirir. İsyanı bastırmak için Got general Gainas, doğrudan İmparatora bağlı bir generallik isterse de, Eutropius, Bizans sarayındaki etkili çevrelerin Got korkusunu kullanarak bu atamaya engel olur³⁵. Gainas, Constantinopolis sarayında etkili bir

³⁰ 451'de Alexandria - Constantinopolis rekabetinin bir parçası olarak toplanan Dördüncü Genel Chalcedon (Kadıköy) konsili otuz *kanon* yayınlamıştır. Kanonların metni için bkz. Percival 1899, 267-291; bu konsilin 28. Kanonu (s.287) Constantinopolis'in Doğu kiliselerinin merkezi olduğu gerçeğini vurgular.

³¹ Eutropius'un tam kariyeri için bkz. *PLRE* II 440 vd.

³² Socrates, *HE*, VI.5; Sozomenus, *HE*, VIII.7; Zosimus, V.9-10.1-5. 397/98'de Hunlara karşı kazandığı başarıların bir ödülü olarak. Eutropius bu başarısını birazda, Doğu sarayında Rufinus'un gücünü zayıflatmak isteyen batıdaki general Stilicho'nun kendisine yardımına borçludur. Zosimus, V.8.1; ancak daha sonra Eutropius ile Stilicho arasında da ipler gerilecektir. Zosimus, V.12

³³ Stilicho'nun kariyerindeki çok tartışmalı bir bölüm olan bu durum herhangi bir fermanla belirtilmiş olmayıp daha ziyade Stilicho'nun kendi iddiasıdır ya da Theodosius ile aralarındaki gayri resmi anlaşmadır, çünkü Stilicho ile imparatorluk ailesi evlilik bağlarıyla birbirine yakındır. Bkz. Zosimus V.4.1, ve 4.3.

³⁴ Zosimus, V.11.

³⁵ Liebeschuetz 1990. Batı ve Doğu Roma'da barbar problemi için ayrıca bkz. Jones, 1964, 182-192; Cameron 1993a, 133-150, özellikle s. 147 vd; Cameron 1993b, 33-56; Heather 1998, 499-515.

isim olan Aurelianus ile birlikte hareket ederek isyancı Tribigildus ile anlaşır ve Arcadius'tan bu olayların sorumlusu olarak Eutropius'un kellesini ister. İmparator, eşi Eudoxia'dan gelen baskıyla, Eutropius'un bütün makam ve rütbelerini aldığını ilan eder, çünkü Eudoxia da Eutropius'un İmparator üzerinde kurduğu etkinlikten rahatsız olmaktadır³⁶. Bir rivayete göre, Eudoxia ile İmparator Arcadius'un evliliğine aracılık eden Eutropius, İmparatoriçe'nin yüzüne karşı gayet alaycı bir şekilde 'nasıl İmparatorla evlenmesini sağladıysa, İmparatorun onu boşamasını da sağlayabileceğini' söyler³⁷. Bütün bu tepkilerin odağındaki Eutropius aslında kiliseden de tepki görecektir çünkü daha önce hazırladığı bir yasa tasarısı ile kiliseye iltica edenlerin kilise liderlerince korunmasını engellemeye çalışmaktadır³⁸. Netice olarak başkent sarayında çevrilen siyasi bir komplo ile Eutropius bir anda bütün yetkilerini ve unvanlarını kaybeder³⁹.

Korku içindeki Eutropius, kaderin bir cilvesi olarak suçlu sığınmacılara yuva olmaması için yasa hazırladığı kiliseden başka iltica edeceği bir yer olmadığını görür ve kiliseye koşar⁴⁰. Chrysostomus, Eutropius'u gelen saray yetkililerine teslim etmediği gibi, uzunca bir süre korur ve hayatının bağışlanması için hem İmparatoru hem de kamuoyunu *Eski Ahid*'den yaptığı bir alıntı etrafında ördüğü, dünya hayatının faniliği üzerine etkileyici vaazlarıyla ikna eder⁴¹. Neticede Eutropius, önce Kıbrıs'a sürülür, ancak daha sonra başka entrikalarda araya girince saray tarafından tekrar Constantinopolis'e geri getirilir ve daha sonra Chalcedon'a (=Kadıköy) götürülerek orada yargılanır ve idam edilir⁴².

Chrysostomus'un ilk anda Eutropius'u saray yetkililerine teslim etmemesi ve daha sonra da, hayatının bağışlanması için halkı ve İmparatoru ikna etmesi, başta İmparatorun eşi Eudoxia olmak üzere Eutropius'un düşmanları ile arasında bir gerilime yol açtığı kuşkusuzdur. Elbette, piskoposun halk nezdinde karizmatik bir güç haline gelmesi yönetici elitin hiç te hoşnut olmayacağı bir durumdur. Çünkü geç Roma İmparatorluğunda Roma, Milano, Antiochia ve Alexandria gibi bütün diğer büyük kentlerin ve Constantinopolis halkının, karizmatik bir lider bulduğu zaman kolayca manipüle edilebileceği, saraydaki politikacıların dikkate aldıkları

³⁶ Zosimus, V.12.1, Eutropius'un İmparator üzerindeki etkisine dikkat çeker.

³⁷ Zosimus, V.3; Liebeschuetz 1984, 101 vd.

³⁸ Socrates, HE, VI.5; Sozomenus, HE, VIII.7.

³⁹ Zosimus, V.18.1. Socrates, HE, VI.5; Sozomenus, HE, VIII.7; Baur 1988, 104-128.

⁴⁰ Socrates, HE, VI.5; Sozomenus, HE, VIII.7.

⁴¹ John Chrysostom, *On Eutropius Homily I ve II*, metin için bkz. Meyer & Allen 2000, 132-39. *Eski Ahid* Vaiz 1.1-2. "Yeruşalimde kral olan Davud'un oğlu Vaizin sözleri. Boşların boşu, Vaiz diyor, boşların boşu, her şey boş". Chrysostomus'un bu hutbesi, aynı zamanda Eutropius'un görevini kötüye kullandığı alanlar için de önemli bir belgedir, çünkü o, sadece Eutropius'u korumuyor ama aynı zamanda onun bütün kötülüklerini de sayıp döküyor. Piskoposun, Eutropius'u hem imparatorluk yetkililerine teslim etmeyerek koruması ve hem de acıma duygusu göstermeden suçlarını sayıp dökmesi muhalifleri tarafından çok eleştirilecektir. Sozomenus HE, VIII.7.

⁴² Zosimus, V.18.2; Socrates, HE, VI.5; Sozomenus, HE, VIII.7; PLRE I, s.128-29.

bir konudur. Gerçekten Constantinopolis kamuoyunun, geçmişte ve sonraki yüzyıllarda meydana gelen bazı önemli hadiseleri hesaba katarak dini ve politik konularda etkin rol oynadığını unutmamalıyız⁴³.

Eutropius'un düşüşü başkentte çıkan krizin sadece bir yarısıdır. Bu krizin ikinci kısmı yine Gainas kaynaklıdır. Gainas, askeriyenin en alt kademelerinden başlayarak generalliğe kadar yükselmiş Got asıllı bir subaydır. Ancak hedefinin en yüksek memuriyeti elde etmek hatta sarayı ele geçirmek olduğu ifade edilmektedir⁴⁴. Eutropius'un, Gainas-Aurelianus işbirliği neticesinde ortadan kaldırılmasından sonra,⁴⁵ Gainas kendisinin asıl rakibinin Aurelianus olduğunu farkeder. Bu defa kendisi isyan ederek, Arcadius'tan *consul* Aurelianus, eski *consul* Saturninus ve bir başka saraylı olan Ioannes'in -piskopos değil- kendisine teslimini ister. Gainas'ın Got kökeni problemin etnik kaynaklı olduğuna dair kuşkular doğuruyorsa da, esas sorun yine saraylılar arasındaki entrikalardır, çünkü bu kriz sırasında Gainas'ın en önde gelen müttefiki, eski *consul* ve Doğu'nun *praefectus praetorio*'su olan Caesarius idi ki, Caesarius aynı zamanda yukarıda adı geçen Aurelianus'un kardeşidir⁴⁶.

Başarılı diplomatik girişimler neticesinde rehinelere Constantinopolis'e dönerler ve kriz kısa sürede önlenir. Bu diplomasi trafiğinde Chrysostomus ne gibi bir rol üstlendi? Bu nokta çok açık olmamakla birlikte, ikinci kriz arefesinde Ephesus kilisesinde ortaya çıkan bazı yolsuzluk hadiselerini araştırmak üzere Asya eyaletine gitme hazırlığı içerisinde olan Chrysostomus, İmparatorun talebiyle yolculuğunu erteler⁴⁷. İmparatorun talebi muhtemelen arabulucu olması içindir, çünkü İmparator onun Gotlar üzerinde etkili olduğunun farkındadır. Gotlar'ın ilk piskoposu olan Ulfila (311-383), Aryanist piskoposlar tarafından takdis edilerek, Got toplumlarına misyona gönderildiği için, Gotlar genellikle Aryanizm mezhebindedir⁴⁸. Onun için Chrysostomus, daha piskoposluğunun ilk dönemlerinden itibaren Gotları ortodoksluğa döndürmek için çalışmaya başlamış ve başkentte Got ileri gelenleri ile sıcak ilişkiler kurmuştur⁴⁹. Ancak rehine krizinin çözülmesinde piskoposun arabuluculuğu mu etkili oldu yoksa başka

⁴³ 341'de piskopos seçimlerinde isyan eden halkın İmparatorun generali Hermogenes'i öldürdüğünü, Socrates, *HE*, II.13; Gregorius'un, Constantinopolis halkının teolojik tartışmalara ilişkin duyarlılığını yansıtan gözlemlerini yukarıda aktarmıştık. Çok iyi bilinen bir başka hadise olarak, Justinianus devrindeki Nika isyanını (532) hatırlatmalıyız.

⁴⁴ Zosimus, V.14.3.

⁴⁵ Eutropius'u Kadıköy'deki mahkemede yargılayan heyetin başında Aurelianus vardır, Philostorgius, *HE*, XI.6; *PLRE* I, s.128-9 440 vd.

⁴⁶ Jones 1964, 178. Bu ikili II. Constantius (337-61) döneminin sonunda consulluğa yükselen Fl. Taurus'un oğullarıdır. *PLRE* I, 879-80.

⁴⁷ Palladius, *Dialogue* 14 (s.92-93)

⁴⁸ Barnes 1990, 541-45.

⁴⁹ Bu bilgi sadece kilise tarihçisi Theodoret tarafından verilmekte, Socrates ve Sozomenus bu konuda suskundur. Theodoret *HE*, V.30-31.

faktörler mi vardı şimdilik çok açık değildir. Şayet Ioannes'in arabuluculuğu etkili olduysa, bu ona daha fazla düşman kazandıracaktır. Çünkü piskoposun bu gücü saray içerisinde daha fazla kıskançlığa yolaçacaktır. Kilise tarihçilerinin naklettikleri bir olay, Chrysostomus'un gücünü göstermesi bakımından çok önemlidir. Sozomenus ve Theodoretus, İmparator'un huzurunda, piskopos ile Gainas arasında yaşanan diplomatik bir tartışmayı naklederler. Bütün diğer Gotlar gibi bir Aryanist Hıristiyan olan Gainas, İmparator'dan Aryanistler için kent surları içerisinde bir kilise ister, çünkü dini sapkınların kent surları içerisinde ibadet etmeleri Theodosius tarafından yasaklanmıştı⁵⁰. Chrysostomus, Gainas'ın talebine şiddetle karşı çıkar ve Arcadius'a babası Theodosius'un fermanını hatırlatarak, kentte bir çok kilise olduğunu ve herkes gibi Gainas'ın da bu kiliselere devam edebileceğini söyler. Neticede Gainas'ın talebi geri çevrilir⁵¹. Bu hadise muhtemelen, rehinelere serbest bırakıldıktan sonra meydana gelmiştir. Aksi takdirde Piskoposun arabulucu görevini başarıyla tamamlaması pek muhtemel görünmüyor.

Rehine krizi bir şekilde çözülür, ama Chrysostomus ile İmparatoriçe arasında ipler kısa bir süre sonra tekrar gerilir. İmparatoriçe Eudoxia güvenilir adamı -ve sevgilisi!- olan *dux* Ioannes'in, Piskoposun jurnallemesiyle rehinelere arasına girdiği dedikodusunu yayar⁵². Hakikaten *dux* Ioannes'in ismi, Socrates ve Sozomenus gibi kilise tarihçileri tarafından, rehinelere arasında gösterilmiyor ve sadece Zosimus, Ioannes'in ismini kaydediyor⁵³. Gerçekten, *dux* Ioannes'i Gainas'a ihbar eden, Piskopos Chrysostomus mu idi, yoksa böylesi bir dedikodu, sadece Piskoposun puan hanesine bir eksi olarak yazılmak için kasten mi üretildi çok net değildir.

IV. Kadınlar, Eudoxia ve Ioannes

Eski Çağ Hıristiyanlığında ve özellikle manastır çevrelerinde, kadın iki zıt kutup içerisinde değerlendirilmektedir; bir yanda kadın içinde Havva'nın izini taşıyan, kendini beğenmiş, itaatsizliğin sembolüdür ve ahlaki olarak yükselmek isteyenler için büyük bir engeldir. Öbür tarafta ise, kadın aynı zamanda Meryem idi. Kontrollü, mütevazı ve kendisini dine hizmete adanmış kadınlar övülüyor, özellikle din için şehit veya gazi olmuş ve manastır ehli kadınlar erkeklerle eşit

⁵⁰ Theodosius'un II. Genel konsil sonrası heretiklerin ibadet özgürlüğünü kaldıran fermanı için bkz. *C.Th.* XVI.1.2.

⁵¹ Sozomenus, *HE*, VIII.4 ve Theodoret *HE*, V.32, Ioannes ile Gainas arasındaki bir diyalogdan bahsederken Socrates sadece, Chrysostomus'un Gainas'ın talebini geri çevirdiğini yazar. Socrates, *HE*, VI.5.

⁵² Liebeschuetz 1984, 98. Chrysostomus, daha sonra yargılanacağı Çınar sinodunda jurnalcilikle suçlanır. Kelly 1995, 154-56 ve 299. Zosimus, V.18.8'de naklettiği bir dedikoduya göre bu *dux* Ioannes, Eudoxia'nın sevgilisi ve hatta küçük Theodosius II'nin de babasıdır.

⁵³ Zosimus, V.18.8.

olarak görülüyordu⁵⁴. Manastır kültürü ile yetişen Chrysostomus'un kadınlara yaklaşımı da kavramsal olarak yukarıdaki iki zıt kategorinin dışında değildi. Piskoposa hem dost hem de düşman kazandıracak olan bu tavrını yansıtıldığı en iyi ortamlar şüphesiz kilisede verdiği vaazlardı. Onun Constantinopolis toplumunu ideal Hıristiyan topluma dönüştürmek için sürekli 'beyhude lükse, gösterişe, tamaha ve zenginlikten kaynaklanan gurur ve kibire' karşı yaptığı konuşmaları saray ve saray çevresine mensup kadınlar arasında tepki topluyordu⁵⁵. Gerçekten Palladius, Marsa, Castricia ve Eugraphia gibi saray çevresine mensup ve Piskoposun vaazlarından alınan bazı yaşlı dul kadınların entrikalarından bahsetmektedir⁵⁶. Bu tür entrikaları saraya taşıyacak güçlü bir temsilci olmadan, bunların Chrysostomus için ciddi bir tehlike arzlemeyeceği açıktır.

İmparator Arcadius'un 9 Ocak 400'de *Augusta (basileia)* unvanını alan eşi Eudoxia⁵⁷ da bir dereceye kadar bu kadınlarla aynı kategoride ele alınabilir. Eudoxia istikrarsız kişiliğine paralel olarak zaman zaman çok dindar tutumlar da sergilemekle birlikte, sonuçta Chrysostomus'un azledilmesinde yabana atılmayacak bir aracı rolü oynamıştır. Chrysostomus'un azlini tamamen bir Alexandria komplosu temelinde ele alan Palladius, hem Eudoxia'nın azil sürecindeki rolünü mümkün olduğunca örtmeye çalışmakta hem de Chrysostomus'un İmparatoriçe'ye karşı diploması dışı üslubunu görmezden gelmektedir. Halbuki, Eudoxia'nın dalgalı kişilik yapısına paralel gelişen bu ilişkileri açıklarken, sadece İmparatoriçe'nin negatif kadın imajını değil, bir o kadar da piskoposun İmparatoriçe'ye karşı diploması tanımayan üslubunu gerilimi tırmandıran bir faktör olarak ele almalıyız. Chrysostomus'un, kentte Aryanistlere karşı alternatif olarak düzenlediği ilahili gece yürüyüşlerine Eudoxia'nın, önemli ölçüde materyal katkı yaptığını dikkate alırsak,⁵⁸ İmparatoriçe ile Piskopos arasındaki ilk ilişkilerin oldukça pozitif olduğu söylenebilir. Hatta, kiliseye önemli maddi destek sağlayan bir dulün özel mülkiyetine, muhtemelen Eudoxia'nın girişimiyle, el konulduğu zaman, Chrysostomus'un İmparatoriçe'yi sert bir dille eleştirmesi bile, saray ile kilise arasındaki iyi ilişkilerin tam olarak sonunu getirmemiştir⁵⁹. Zira, yukarıda ele alınan siyasi krizlerdeki Piskopos'un oynadığı

⁵⁴ Eski Hıristiyanlıkta kadın konusuna ilişkin çok zengin bir ikinci el literatür mevcuttur. Özellikle 80 li yıllarda feminist ideolojiye paralel olarak kadın konusu kilise tarihi çalışmalarında önemli bir yer tutmuştur. Meselâ bkz. Clark, 1983 ve 1986; Arjava 1993; Hall 1994; Heine 1988.

⁵⁵ Chrysostomus'un etkin bir vaiz olarak Constantinopolis toplumu ile kurduğu ilişkiler için bkz. Meyer & Allen 2000, 26-33; Ioannes'in oyunlar ve tiyatro gösterileri üzerine verdiği vaazın metni için bkz. Meyer & Allen 2000, 118-125; Hartney 2001, 527-34.

⁵⁶ Palladius, *Dialogue* 4'de bu kadınların ve çevrelerinin, piskoposa karşı oluşan muhalefet cephesinin saray ayağını oluşturduğunu; ve *Dialogue* 8'de ise bu cephenin karargahlarından birinin de Eugraphia'nın evi olduğunu yazar.

⁵⁷ *Chronicon Paschale* 400 yılı.

⁵⁸ Socrates, *HE*, VI.8; Sozomenus, *HE*, VIII.8.

⁵⁹ Mark the Deacon, *The Life of Porphyry*, 37, (s. 46-7). Çok açık olmamakla birlikte mülküne el konan dul Constantinopolis Kilisesine önemli finansal destek veren Olympias adlı kadın diyakon

pozitif rol, Eudoxia ile bozular gibi olan ilişkilerin, kısa sürede düzelmesini sağlamıştır. Çünkü biliyoruz ki, Piskopos Ephesus'a giderken arkasında güçlü bir imparatorluk desteğini de almıştır. Chrysostomus ile Eudoxia arasındaki ikinci ciddi gerilim, Piskoposun Ephesus'tan dönüşüne rastlamaktadır. Chrysostomus Ephesus'a giderken, o sırada başkentte ziyaretçi piskopos olarak bulunan Gabala (Suriye'de) piskoposu Severianus'u yerine vekaleten bırakmıştır. Fakat Severianus başkentteki kilise kadrolarıyla iyi iletişim kuramadığı gibi, gizliden gizliye Chrysostomus'un yerini almak için imparatorluk desteğini sağlamaya çalışır⁶⁰. Elbette imparatorluk desteğini sağlamanın en emin yolu İmparatorun eşinin güvenini kazanmaktır ki, Severianus bunu başarır. Çünkü Severianus'u Constantinopolis'i terketmeye zorlayan ve Eudoxia'nın aracılara vasıtasıyla yaptığı ricalara kulak asmayan Chrysostomus, ancak Eudoxia kucağında küçük Theodosius ile bizzat Piskopos'un ziyaretine gelince kararını geri alır⁶¹. Kuşkusuz Eudoxia bu küçülmeyi unutmayacaktır.

İmparatoriçe ile Chrysostomus arasında gerginliği derinleştiren esas problem 403 yılında ortaya çıkacaktır. Chrysostomus, Alexandria piskoposu Theophilus'un kışkırtmasıyla Constantinopolis'e gelen, Salamis (Kıbrıs'ta) piskoposu Epiphanius'un Eudoxia tarafından korunduğunu düşünür. Epiphanius'un amacı, Origenesci fikirleri savunduğunu düşündüğü Chrysostomus'a karşı, ilahiyat temelli bir muhalefet zemini oluşturmaktır⁶². Epiphanius'un hiç bir başarı sağlamadan hatta Alexandria'lı meslektaşısı tarafından oyuna getirildiğini düşünerek, Constantinopolis'ten ayrılmasından sonra, Ioannes verdiği bir vaazda doğrudan kadınları hedef alarak, bütün konuşmasını onların kötü huyları ve entrikacılığı üzerine temellendirir. Adres bellidir: Eudoxia. Mesajın tam olarak yerine ulaştığı Eudoxia'nın onu kocası Arcadius'a şikayet etmesinden anlaşılmaktadır⁶³.

Bu arada yargılanmak için Constantinopolis'e gelmiş olan Theophilus, geliştirdiği taktik gereğince, doğrudan İmparatoru ve kendisini şikayet eden 'Uzun

olabilir, çünkü o saray çevresinden gelen bütün evlenme tekliflerini geri çevirmiş ve manastır hayatını tercih etmiş birisiydi.

⁶⁰ Bu sadece Palladius'un Severianus'u entrikacı bir piskopos olarak sunmasından çıkan bir sonuç değil, diğer Kilise tarihçilerinin belirttikleri Eudoxia'nın iki piskoposu barıştırmak için sarfettiği olağanüstü gayretten anlaşılabilen bir durumdur.

⁶¹ Socrates'e göre Eudoxia, Chrysostomus'u Severianus ile barışmaya ikna etmek için kucağında geleceğin imparatoru bebek Theodosius ile Havariler Kilisesi'ne gelir ve ve Piskoposa yalvarır. Socrates, *HE*, VI.11.

⁶² Socrates, *HE*, VI.12; Sozomenus, *HE*, VIII.14. Origenescilik, doğrudan Origenes tarafından ifade edilen veya ona atfedilen teolojik teorilerin neden olduğu tartışma. Origenes (yaklaş. 185-254) kendisi III. yüzyılda yaşadığı halde fikirleri ile ilgili tartışmalar ve çatışmalar VI. yüzyılda Constantinopolis'te 553'de toplanan beşinci genel konsilde tamamen mahkum edilene kadar devam etmiştir. Tartışmanın teolojik özü, Origenes'in İsa teolojisinde Kutsal Ruh ve Oğul Tanrı'nın Baba Tanrı'ya tabi olduğu şeklinde izler bulunmadır.

⁶³ Socrates, *HE*, VI.15; Sozomenus, *HE*, VIII.16.

Biraderleri' hedef almaz, daha çok kendisini yargılayacak olan Chrysostomus'u gözden düşürmeye çalışır. Bunun için, hem Constantinopolis'teki kilise çevrelerinden ve keşişlerden, hem de Anadolu piskoposlarından ciddi destek alır. Chrysostomus'un Ephesus seferi esnasında kazandığı düşmanlar, doğrudan Theophilus'un etrafında yerlerini almışlardır. Ancak bütün bunların İmparator'un desteği olmadan bir şeye yaramayacağı açıktır. Bu destek ise, Eudoxia'nın şikayeti aracılığıyla sağlanır. Dolayısıyla, Chrysostomus'un düşüşünde rol alan muhalefeti organize etmek, Alexandria piskoposunun ve bu organize muhalefet ile İmparator arasında iletişim kurulması da, bizzat Arcadius'un eşi Eudoxia'nın maharetidir. Muhaliflerinin organize ettiği sinodda yargılanan Chrysostomus'a karşı uzun bir suç listesi oluşturulur ve neticede piskopos göreve gelişinin altıncı yılında sürgüne gönderilir.

Ancak, Eudoxia'nın Chrysostomus'a olan düşmanlığı, imparatorluk yatak odasında meydana gelen bir kaza nedeniyle ertelenir,⁶⁴ çünkü hem Eudoxia hem de Arcadius piskoposa haksızlık ettiklerini düşünerek, hemen onu geri çağırırlar. Bu durum sadece Eudoxia'nın istikrarsız kişilik yapısını göstermez,⁶⁵ aynı zamanda İmparatoriçe'nin düşmanlığının çok katı olmadığını ve kendisiyle sürdürülebilir bir diyalog kurulabileceğini de gösterir. Ne varki, hiç te diplomatik bir konuşma tarzına sahip olmayan Chrysostomus'un tutumu, diyalog kapılarını kapatacak kadar serttir. Nitekim, Piskopos'un geri dönmesinden kısa bir süre sonra ilişkiler tekrar bozulur, çünkü aynı yılın sonlarına doğru, Sophia Kilisesi'ne yakın bir yere yol üzerine İmparatoriçe Eudoxia'nın uzun pelerinli gümüş bir büstü dikildiği zaman, Chrysostomus çok sert tepki gösterir. Bu girişimin gerisindeki kişi, Chrysostomus'a karşı antipati duyan Constantinopolis'in *praefectus urbi*'si Simplicius'tur⁶⁶. Piskoposun fevri tepkisini tahmin edebilecek konumda olan Simplicius'un bu girişiminin amacı, hem Eudoxia'yı pohpohlamak hem de Piskopos ile İmparatoriçe'yi karşı karşıya getirmek olarak yorumlanabilir. Kutlamalar sırasında kilisedeki törenleri rahatsız edecek kadar yükselen gürültüleri ve kiliseye giden yol üzerine dikilen büstü, Chrysostomus kiliseye hakaret olarak algılamıştır. Piskopos, diplomatik ifade tarzını tamamen bir kenara bırakır, Eudoxia'yı dolaylı olarak Eski Ahid'deki kötü kadın tiplemesi olan Jezebel'e benzetir. Eudoxia'nın tekrar kendisini İmparator'a şikayet ettiğini ve ilişkilerin gerildiğini farkedince de daha ileri gider ve Eudoxia'yı doğrudan Herodias'a benzeten etkili

⁶⁴ Eudoxia muhtemelen bir düşük yapmıştır. Holum 1982, Liebeschuetz 1985, 15 not 98.

⁶⁵ Chrysostomus da, Eudoxia'nın istikrarsız kişiliğinin farkındadır. Bir vaazında [Eudoxia'yı kastederek] "dün akşam bana onüçüncü havari olarak hitabedyordun, fakat bugün Yahuda olduğumu söylüyorsun. Dün benimle bir dost olarak oturuyordun, fakat şimdi vahşi bir hayvan gibi üzerime saldırıyorsun". Nakl. Holum 1982, 77.

⁶⁶ Socrates, *HE*, VI.18; Sozomenus, *HE*, VIII.20. Büstün üzerindeki yazıtın metni için bkz. Fr. Pieper, "Zur Geschichte der Kirchen Vater aus epigraphischen Quellen" *Zeitschrift für Kirchengeschichte* 1 (1877) 216'dan nakleden, Baur 1988, 275, 284.

bir konuşma yapar⁶⁷. Artık ok yaydan çıkar ve İmparator, Chrysostomus ile ilişkisini tamamen keser. Halbuki tarihçi Socrates'in de belirttiği gibi, şayet Chrysostomus Eudoxia'ya daha diplomatik bir üslupla yaklaşırdı daha etkili bir sonuç alabilirdi⁶⁸. Görülüyor ki, Chrysostomus'un en büyük handikapı, popüler ve karizmatik bir piskopos olmasına rağmen, toplumun üst kesimleri ile diyolağa çok açık olmaması ve bu üst kesimlerin de onun gibi bir dini lidere alışık olmamalarıdır.

V. Alexandria - Constantinopolis Rekabeti: Din ve Entrika

Erken kilise yasalarına göre Ioannes'in düşürülebilmesi için bir kilise meclisinin kararı gerekiyordu, onun için Chrysostomus'a karşı oluşan muhalefeti örgütleyebilecek güçlü bir dini lidere ihtiyaç vardı. Erken Bizans dönemi kilise politikalarında Constantinopolis kilisesinin doğudaki muhatabı elbette Antiochia ve Alexandria gibi büyük merkezlerden başkası olamazdı. Halbuki Antiochia kilisesinin Chrysostomus'a karşı tavır alması zordu, çünkü köken olarak kendisi Antiochia'lydı ve kilisedeki kariyeri bu kentte başlamıştı. Elbette geriye sadece Alexandria kilisesi ve onun lideri Theophilus kalıyordu. Theophilus için ise, Chrysostomus ile karşı karşıya gelmek sadece kişisel bir şey değildi, daha derin problem Alexandria ve Constantinopolis arasındaki diplomatik gerilimdi.

Alexandria ve Constantinopolis kiliseleri arasındaki diplomatik gerilimin temeli 381'de toplanan II. genel konsilin 3. yasasında bulunabilir. Buna göre, Constantinopolis, *Yeni Roma* olduğu için kilise hiyerarşisinde de ikinci sırayı alacaktı. Bu kuşkusuz, kendisini Doğu Roma dünyasının en büyük kilisesi kabul eden Alexandria'nın prestijine büyük bir darbe vuruyordu. Alexandria piskoposu konsilde, buna rağmen kendi adayını seçtirmeye teşebbüs ettiyse de başarılı olamadı. Benzer bir durum Chrysostomus'un seçimi sırasında da yaşandı. Seçim için sinod toplayan başkent sarayı, Alexandria piskoposu Theophilus'u da davet etmişti. Theophilus adayın önceden tesbit edilmiş olduğunu bilmediği için, yanında kendi adayını da getirmişti⁶⁹. O da kendi adayını seçtiremedi ve sarayın tercihine boyun eğmek zorunda kaldı. Artık Theophilus, bundan sonra karşı saldırıya geçmek için fırsat kollamaya başlamış olmalıdır ki, bu fırsat da kısmen teolojik, kısmen de Theophilus'un, piskoposluk gücünün kötüye kullanımını perdelemeyi amaçlayan, otoriter girişimleri sonucunda Mısır kilisesinin karışmasıyla ortaya çıkacaktır.

⁶⁷ Socrates *HE*, VI.18.1-5. Jezebel Eski Ahid'de İlyas peygamber ile çatışan ve Yahudi dinine pagan elementleri sokan kadın olarak sunulmaktadır (I. Krallar, 18.19, 13). Herodias, İncil'de Hz. İsa'yı Şeria nehrinde vaftiz eden, vaftizci Yahya'nın (Yahya peygamber ?) düşmanı ve onun katledilmesinin esas kışkırtıcısı olarak anılır. (Markos 6: 14-29).

⁶⁸ Socrates, *HE*, VI.18.

⁶⁹ Socrates, *HE*, VI.2; Sozomenus, *HE*, VIII.3.

Kilise tarihçilerinin anlattığına göre, Theophilus kilisenin idari kadrosunda çalışan Isidorus adlı diyakon ile kilise gelirlerinin kullanımı konusunda çatışır. Isidorus gelirlerin daha çok hayır işlerinde kullanılmasını savunurken, Theophilus piskoposluk gücünü kamusal alanda daha fazla sergileyecek olan inşaat çalışmalarına kullanılmasını istemektedir. Neticede, diyakon Isidorus Alexandria'yı terkederek civar çöllerde yaşayan keşişlere sığınmak zorunda kalır. Theophilus, Alexandria civarında yaşayan keşişlerin, bu anlaşmazlıktan dolayı kendisine karşı cephe alacağını ve böylece Mısır'daki gücünün önemli bir dayanağını kaybedeceğini farkındadır. Bunun üzerine Mısırlı keşişler arasında öteden beri var olan teolojik ayrılığı körükleyerek, keşişlerin arasını açar ve onları birbirlerine karşı provoke eder⁷⁰. Theophilus'un girişimi gayet başarılıdır. Halk tarafından 'kutsal kişi' olarak saygı görmelerine rağmen, aslında keşişlerin pek çoğu teoloji konularında bilgisizdiler. Theophilus'un teolojik provokasyonu, keşişleri birbirine düşürdüğü için kısa sürede Nitria çölündeki manastırlar arasında savaş çıkar ve kundaklama, yangın ve katliam peşi sıra gelmeye başlamıştır. Sağ kalanlar Suriye ve Filistin bölgesine dağıldılar, bir kısmı ise başkent Constantinopolis'in yolunu tuttu. Başkente gelenler arasındaki en önemli grup, daha önceleri Theophilus'la iyi ilişkileri olan 'Uzun Biraderler' olarak bilinen dört kardeşi⁷¹.

Chrysostomus'un bu çatışmada yer alması yukarıda adı geçen dört keşişin Constantinopolis'e gelmesinden sonra olur. Chrysostomus, sorunu doğru bir şekilde Alexandria kilisesinin iç problemi olarak görür ve cemaate kabul edilmek isteyen keşişleri doğrudan cemaate kabul etmez, fakat Constantinopolis'te kalmalarına göz yumar ve Theophilus'a bir mektup yazarak keşişlerle Alexandria piskoposunu barıştırmaya çalışır. Bu arada, Theophilus'un Constantinopolis'teki ajanları durumu Alexandria'ya - muhtemelen kasıtlı olarak - yanlış rapor ederler. Öbür taraftan Chrysostomus'tan fazla bir yakınlık görmeyen 'Uzun Biraderler', İmparatoriçe Eudoxia vasıtasıyla saraya ulaşmayı başarırlar. Saray, Chrysostomus'un başkanlık edeceği bir sinod toplanmasına ve Theophilus'un bu sinodda hesap yermesini kararlaştırarak Theophilus'u Constantinopolis'e çağırır⁷². Theophilus çağrıya hemen uymaz, Arcadius'a karşı hareket başlatmasının yersiz olacağını bildiği için, kendisini yargılaması planlanan Chrysostomus'u gözden düşürmeye çalışır. Evvela, Salamis piskoposu Epiphanius'u devreye sokarak, Chrysostomus'un Origenesci olduğu propogandasını yapar⁷³. Daha sonra

⁷⁰ Keşişler Origenesciler ve muhalifleri olarak ikiye bölünürler. Origenescilik için bkz. not 64.

⁷¹ Socrates, *HE*, VI.7; Sozomenus, *HE*, VIII.11, 12, 13; Palladius, *Dialogue*, (ACW 45, s.42-44); Frend 1984, 748-52; Theophilus ve keşişler arasındaki çatışmanın teolojik boyutu için bkz. Chadwick 1998, 561-600, özellikle bkz. s. 594-95.

⁷² Palladius, *Dialogue*, 7,8 (s.44-50).

⁷³ Ancak Epiphanius, teolojinin gerçek problem olmayıp sadece politik çatışmanın kılıfı olduğunu farkedince, Chrysostomus aleyhine bir grup oluşturmak için geldiği Constantinopolis'i

Constantinopolis ve çevresinde hem kiliselerde hem de saray çevresinde Chrysostomus'a karşı oluşan muhalefet bloğunu örgütlemeye çalışır:

Theophilus, Mısırlı piskopos ordusu, keşişlerden kurduğu özel ordusu ve bir pislik böceğinin sırtındaki gübreler gibi rüşvetlerle geldi⁷⁴.

Chrysostomus'un biyografisini yazan Palladius, bir süre sonra sinoda katılmak için Constantinopolis'e gelen Theophilus'un niyetini yukarıdaki cümleyle anlatıyordu. Ancak Chrysostomus'un diplomasi ve politika bilmez tutumundan kaynaklanan ve eş zamanlı olarak ortaya çıkan iki durum, Theophilus'un savunma konumundan yargıç konumuna geçmesinde çok etkili olmuştur. Bir yanda yukarıda sözü geçen, Chrysostomus'un Eudoxia'yı hedef alan, kadınların entrikacılığı üzerine verdiği vaaz ve buna mukabil İmparatoriçe'nin Chrysostomus'u Arcadius'a şikayet etmesi, öbür yanda ise, Chrysostomus'un, İmparator'un emriyle toplanan sinoda başkanlık etmeyi reddetmesidir. Yani, Arcadius bir anda kendi daveti üzerine toplanan sinodun başkansız kalacağını farkeder⁷⁵. Bu elbette İmparator'un otoritesine büyük bir darbe vuracaktır. Son ana kadar Chrysostomus'u destekleyen Arcadius bir anda Piskoposunun karşısında yer almak zorunda kalır. İmparatorun, Chrysostomus aleyhine karar değiştirmesinde elbette Theophilus'un Alex- andria'dan getirip sarayda dağıttığı rüşvetin payıda büyük olmalıdır⁷⁶. Chrysostomus'un, Alexandria piskoposunu yargılamayı reddetmesi elbette sadece onun politik ileri görüşlülükten yoksun olmasıyla açıklanamaz. Chrysostomus, kiliseler arasındaki adli yargılama yetki alanına ilişkin kilise yasalarına sıkı sıkıya bağlıydı. Yani o bir prensipler insanıydı. Onun içindir ki, Constantinopolis'e iki yıl kadar önce gelen keşişleri doğrudan kiliseye kabul etmemişti.

Constantinopolis'e yargılanmak için çağrılan Theophilus, politik şartların kendi lehine dönüşmesi ve rüşvetle satın aldığı kilise ve saray desteğiyle kısa sürede Chrysostomus'un yargıç konumuna geldi. Theophilus'un entrikalarıyla toplanan sinod, Chrysostomus'un azledilerek sürgüne gönderilmesine karar verdi. Fakat yukarıda ifade edildiği gibi, daha sürgünün ilk günü meydana gelen bir kaza, Chrysostomus'un geri dönüşünü hazırladı. Constantinopolis'te aleyhine oluşan politik iklimi farkederek Theophilus sessiz sedasız başkenti terke ederek, Mısır'a adeta kaçtı⁷⁷. Sürgün dönüşünde çıktığı ilk hutbede Chrysostomus, Theophilus'u ilginç bir *Eski Ahid* hikayesine yerleştirir:

terketmiş ve Kıbrıs'a giderken üzüntüsünden yolda ölmüştür. Sozomenus, *HE*, VIII.15; Baur 1988, 216-26; Kelly 1995, 203-210.

⁷⁴ Palladius, *Dialogue*, 8 (ACW 45, s.50)

⁷⁵ Sozomenus, *HE*, VIII.17; Liebeschuetz 1985.

⁷⁶ Liebeschuetz 1985, 1-31, özellikle s. 7-14.

⁷⁷ Socrates, *HE*, VI.17; Sozomenus, *HE*, VIII.19.

Kilisem bana sadık kaldı. (Hz.) İbrahim'e ne yapılmışsa şimdi bana aynı yapıyor. O zamanki de bir Mısırlıydı şimdiki de öyle. O Mısırlının köleleri ve sadık adamları vardı bunun ise koruyucuları. Firavunun Sara'yı İbrahim'den almak istemesi gibi, bu firavun da (Theophilus) benden kilisemi almak istedi. Fakat Sara (yani kilise) bir kez daha temiz kalmayı başardı. Zaniler ise şaşırıp kaldılar⁷⁸.

İlk bakışta Chrysostomus aleyhine kurulan bütün politik dengelere rağmen, ayakta kalmayı başarmış gibi görünüyordu. Belki de öyleydi. Ancak bu durum çok uzun sürmedi. Dördüncü bölümde Eudoxia ile ilişkiler bahsinde anlatıldığı gibi, Chrysostomus'un kilise yolu üzerine gümüş heykeli dikilen Eudoxia'yı Jezebel ve Herodias ile karşılaştırması, saray ile kilise arasındaki bütün bağları kopardı. Önce İmparator 403 yılı sonunda Chrysostomus ile ilişkilerini kestiğini açıkladı. Fakat, Piskoposun sahip olduğu popüler desteğin yaratacağı olayları göz önünde bulundurarak onu hemen sürgüne gönderemedi⁷⁹. İmparator bu arada, Chrysostomus'un yasal olarak bir piskopos olmadığı fikrini başkent kamuoyuna yayıyordu, çünkü Chrysostomus, Theophilus'un dini liderliğinde organize edilen Çınar sinodunda, azledilmiş ve sürgüne gönderilmişti. Sürgünün hemen ertesi günü geri çağırılmasına rağmen, Çınar sinodunun azil kararı bir başka sinodun kararıyla resmi olarak kaldırılmamıştı. Bu arada Chrysostomus, kendisi de Roma'daki papaya (I. Innocentius, 401-17), davasını görüşmek üzere genel bir konsil toplamasını rica eden mektuplar yazıyordu⁸⁰. Durumun nezaketi açıktı; böylesi bir konsil Doğu ile Batı İmparatorlukları arasındaki ilişkileri daha da gerginleştirecekti⁸¹. Muhtemelen, Batı İmparatorluğu'nun, Doğu'nun içişlerine karışmasına ve bu surette Doğu İmparatorluğu üzerinde nüfuz kurmasına engel olmaya çalışan saray, Chrysostomus'u nihai olarak sürgüne göndermeye karar verdi. Chrysostomus'a verilen popüler desteğin ateşinin de düşmesiyle birlikte, Chrysostomus askeri bir eskort eşliğinde 404 yılı Haziran ayı başlarında Kappadokya'ya (Cucusus'a) sürgüne gönderildi. Chrysostomus, üç yıla yakın bir süre kaldığı bu sürgün yerinden bir başka yere (Karadeniz'e) nakledilirken

⁷⁸ Frend 1984, 751-52.

⁷⁹ Hakikaten Paskalya sabahı (17 Nisan 404'de) Chrysostomus'u sürgüne götürecek olan hükümet askerleri ile Chrysostomus'un taraftarları arasında çıkan çatışma geride çok sayıda ceset bırakmıştı. Socrates, *HE*, VI.16.; Sozomenus, *HE*, VIII.22; ayrıca bkz. Holum 1982, 77. Ioannes'in taraftarları ile İmparatorluk askerleri arasında çıkan çatışmalar o kadar büyüdü ki, bunlardan birisinde I. Constantinus zamanında yapımına başlanan ancak oğlu II. Constantinus tarafından tamamlanan ilk Ayasofya kilisesi yanmıştır. Socrates, *HE*, VI. 18.

⁸⁰ Palladius, *Dialogue*, 2 (s. 17); Innocentius, Chrysostomus'un sürgüne gönderilmesinden sonra da genel bir konsil toplanarak davanın yeniden görüşülmesini sağlamaya çalışır. Sozomenus, *HE*, VIII.26 ve 28.

⁸¹ 343 yılında Batının talebiyle toplanan Sardica (=Sofya) konsilinin fiyaskoyla sonuçlanması ve Doğu üzerindeki siyasal etkileri muhtemelen hâlâ unutulmamıştı. Bu konsil için bkz. Kaçar 2002a, 139-151. Zaten Chrysostomus krizinde de Batı'daki *Augustus* Honorius kardeşi Arcadius'a Chrysostomus'u geri çağırması ve genel bir konsil toplaması için baskı yapmaya çalışır. Palladius, *Dialogue*, 3 (s. 28-9).

Comana (bugün Tokat civarında bir antik kent) yakınlarında yolculuğun zorluklarına katlanamayarak yolda öldü⁸².

VI. Sonuç

Sonuç olarak, Chrysostomus'u kozmopolit başkent kilisesine değil ama, daha küçük ölçekli bir kent için ideal bir piskopos olarak ele almak kısa sürede gözden düşüşünü kısmen açıklayabilecektir. Doğu Roma sarayının, Chrysostomus ile ilişkilerinin bozulmasını bir dereceye kadar bu şekilde formüle edebilirsek te, onun azil süreci, yukarıda da görüldüğü gibi, görüldüğünden çok daha karmaşıktır. Gerçekten onun yaşam stili, tavizsiz dindarlığı, diplomatik sınır tanımayan üslubu ve siyasallaşmaya çok fazla açık olmaması, sadece saray çevresinde değil, ama aynı zamanda kendi kilisesinden, keşişlerden ve çevre piskoposluklardan derin bir muhalefetin oluşmasına yol açmıştı. Chrysostomus, kendi kilisesini ve manastır yaşam biçimini düzenlemeye yönelik reformlarıyla başkent profesyonel dinî çevreleriyle - kilise kadrosu ve keşişler - arasını açmış; henüz sınırları tesbit edilmemiş, yeni yetme Constantinopolis piskoposluğunun etki alanını genişletme girişimleriyle de, çevredeki piskoposların düşmanlığını kazanmıştır. Dahası, Constantinopolis ileri gelenleriyle beraber olma fırsatı olan ziyafetleri reddederek, anti-sosyal bir piskopos modeli oluşturmuştur. Bütün bunların gerisinde belki de onun kent sosyetesinin yaşam biçimine eleştirel yaklaşım sergileyerek, başkent toplumunu ideal Hıristiyan toplum olarak yeniden şekillendirmeyi amaçladığını söyleyebiliriz. Öbür taraftan, Chrysostomus ile ilişkileri gerilimli olan saray bürokrasisinin ve Başkent'in etkili çevrelerinin bu tür dinî endişelere çok açık olmadığı ve onların esas probleminin bütünüyle politik olduğu açıktı. Piskopos, Eutropius hadisesinde, hem kamuoyunu hem de İmparatoru ikna etmeyi başarmıştı. Gainas krizi esnasındaki aktif-pozitif rolü ve daha sonra Aryanist Gainas'a pervasızca karşı koyması muhakkak ki, saray çevrelerinde kıskançlıkla karışık bir korkuya da yol açmıştır. Çünkü aynı pervasızlığın, bürokrasinin siyasal yaşam alanlarını daraltmada kullanılacağından korkulacağı açıktır. Bunların en başında, görüldüğü gibi Eudoxia gelmekteydi. Yanı sıra, ilk sürgünden sonra, Roma kilisesi (Innocentius ile) ile sürdürdüğü diyalogu da Doğu - Batı arasında siyasal krize yol açacağı korkusu bürokrasi de hakim olmuştur. Bu tür genel kaygılara, kilise içi iktidar çatışmalarında ortaya çıkan kişisel (ve daha da önemlisi kentler arası) gerilimlerde teolojinin kalkan olarak kullanılmasını da eklemeliyiz. Elbette, piskoposun tavizsiz dindarlığından ve diplomasi tanımaz açık sözlülüğünden rahatsız olan saray sosyetesince çevrilen entrikalar, Chrysostomus'un gözden düşmesinde ve nihayet azledilerek sürülmesinde önemli faktörlerdir. Dolayısıyla piskoposun azli onun sadece kozmopolit başkent kilisesine uygun bir din adamı olmamasında değil, siyasallıktan uzak vaaz üslubu da göz önüne alınarak, saray ile kilise çevrelerinin ortak girişiminde (veya güçlerini birleştirmesinde) aranmalıdır. Aksi takdirde bir kez seçildikten sonra,

⁸² Palladius, *Dialogue*, 11 (s. 72-73); Socrates, *HE*, VI.21; Sozomenus, *HE*, VIII.28.

kaydı hayat şartıyla görevde kalan piskoposları azletmek, Erken kilise döneminde çok sık başvurulan bir yöntem değildi. Zira, güçlü bir politik muhalefet olmadıkça, bir piskoposun azledilmesi zor bir işti. Hele Ioannes Chrysostomus gibi, dindarlığı tartışma götürmeyen ve etkili vaazlarından dolayı Chrysostomus (=altın ağızlı) diye anılan bir kişinin görevden alınması çok daha zordu.

VII. Kaynaklar ve İkinci El Literatür

VIIa. Eskiçağ Kaynakları

- Ammianus Marcellinus. =Ammianus Marcellinus, *The Later Roman Empire (A.D. 354-378)*, Selected and translated by W. Hamilton with an Introduction and Notes by A. Wallace-Hadrill, (Harmondsworth 1986).
- Athanasius, *The Life of Antony*. =Athanasius, *The Life of Antony*, Nicene and Post Nicene Fathers, 2. Seri, cilt IV (içinde), (Edinburgh 1991).
- Chronicon Paschale* = Chronicon Paschale 284-628 A.D. (Translated Texts for Historians için İng. çev. notlar ve giriş M. Whitby & M. Whitby) (Liverpool 1989).
- C.Th.* =*Codex Theodosianus*, (İng. çev. Clyde Part), *The Theodosian Code*, (Princeton 1952).
- Cyprianus, *Chastity*. =Cyprian, *Of The Discipline and Advantage of Chastity*, The Ante-Nicene Fathers, cilt V (içinde), (Edinburgh 1995).
- Mark the Deacon, *The Life of Porphy* = Mark the Deacon, *The Life of Porphyry, bishop of Gaza* (İng. çev. G.F. Hill) (Oxford 1913).
- Palladius, *Dialogue*. =Palladius, *Dialogue on the Life of St. John Chrysostom*, (Translated and Edited by Robert T. Meyer) *Ancient Christian Writers*, cilt 45, (New York 1985).
- Philostorgius, HE. = Philostorgius, *Kirchengeschichte, Mit Dem Leben Des Lucian Von Antiochien Und Den Fragmenten Eines Arianischen Historiographen*, von J. Bidez & F. Winkelmann (Berlin 1972).
- Socrates, HE. =Socrates, *Church History, From AD. 305-439*, Nicene and Post Nicene Fathers-2. seri, cilt II (içinde), (Edinburgh 1989).
- Sozomenus, HE. =Sozomenus, *Church History From AD. 323-425*, Nicene and Post Nicene Fathers 2. Seri, cilt II (içinde), (Edinburgh 1989).
- Theodoret, HE. =Theodoret, *The Ecclesiastical History*, Nicene and Post Nicene Fathers 2. Seri, cilt III, (Edinburgh 1996).
- Zosimus. =Zosimus, *New History*, (İng. çev. ve açıklamalar Ronald T. Ridley, (Canberra 1982).

VIIb. İkinci El Literatür

- Arjava 1993....., A. Arjava, "Women in the Christian Empire: Ideological Changes and Social Reality", *Studia Patristica* XXIV, (1993) s.6-9.
- Barnes 1990....., T.D. Barnes, "The Consecration of Ulfila" *Journal of Theological Studies* XL, (1990), s. 541-45.
- Baur 1988....., C. Baur, *John Chrysostom and His Time*, cilt 2, 1 ve 2. Kısımlar, (Vaduz 1988).
- Cameron 1993a....., A. Cameron, *The Later Roman Empire AD.284-430*, (Londra 1993).
- Cameron 1993b....., A. Cameron, *The Mediterranean World in Late Antiquity AD. 395-600*, (Londra 1993).
- Chadwick 1991....., H. Chadwick, "The Role of the Christian Bishop in Ancient Society" in *Heresy and Orthodoxy in the Early Church* (Chadwick'in makalelerinden oluşan bir koleksiyon), (Aldershot 1991), s. 1-14
- Chadwick 1993....., H. Chadwick, "Bishops and Monks" *Studia Patristica* XXIV, (Leuven 1993) s. 45-61.
- Chadwick 1998....., H. Chadwick, "Orthodoxy and Heresy from the Death of Constantine to the Eve of the First Council of Ephesus" *The Cambridge Ancient History The Late Empire, A.D. 337-425*, cilt XIII, (ed. A. Cameron & P. Garnsey, Cambridge University Press 1998), s. 561-600.
- Clark 1983....., E.A. Clark, *Women in the Early Church* (Wilmington 1983).
- Clark 1986....., E.A. Clark, *Ascetic Piety and Women's Faith: Essays on Late Ancient Christianity*, (Lewiston 1986).
- Fowden 1978....., G. Fowden, "Bishops and Temples in the eastern Roman Empire AD. 320-435" *Journal of Theological Studies* XXIX/1, (1978), s.53-78.
- Frend 1984....., W.H.C. Frend, *The Rise of Christianity* (Philedelphia 1984).
- Haas 1997....., C. Haas, *Alexandria in Late Antiquity, Topography and Social Conflict*, (Baltimore & Londra 1997).
- Hall 1994....S. Hall, "Women Among the Early Martyrs" *Martyrs and Martyrologies* (içinde) (Oxford 1994).
- Hartney 2001....., Aileen Hartney, "Men, Women and Money - John Chrysostom and the Transformation of the City" *Studia Patristica XXXVII*, (ed. by M. Wiles & E.J. Yarnold) (Leuven 2001), s. 527-34.
- Heather 1998....., P. Heather, "Goths and Huns c.320-425", *Cambridge Ancient History*, vol. XIII (içinde), (Cambridge 1998).
- Hefele 1871....., C.J. Hefele, *A History of The Christian Councils, From the Original Documents to the Close of the Council of Nicaea AD. 325*, (İng. çev. W.R. Clark) (Edinburgh 1871).

- Heine 1993..... S. Heine, *Women and Early Christianity: A Reappraisal* (Minneapolis 1988).
- Holum 1982....., K.G. Holum, *Theodosian Empresses, Women and Imperial Dominion in Late Antiquity* (Berkeley, Los Angeles & Londra 1982).
- Hunt 1998....., D. Hunt, "The Church as a Public Institution" *Cambridge Ancient History* XIII, (Cambridge 1998), s.238-76.
- Jones 1964....., A.H.M. Jones, *The Later Roman Empire*, 2 vols. (Oxford 1964, sık sık yeni basımı yapılır).
- Jonkers 1954....., E.J., Jonkers, *Acta Et Symbola Conciliorum Quae Saeculo Quarto Habita Sunt*, Textus Minores vol. XIX, (Leiden 1954).
- Kaçar 2002a....., T. Kaçar, "The Parting of the Ways: The East and the West at the Council of Serdica A.D.343" *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* XIX/1, (2002) 139-151.
- Kaçar 2002b....., T. Kaçar, "Doğu Roma İmparatorluğunda Kilise ve Saray: Ioannes Chrysostomus'un Yükselişi" *Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, E-Dergi* 2002/I, (www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr/dergi/).
- Kelly 1995....., J.N.D. Kelly, *Golden Mouth. The Story of John Chrysostom, Ascetic, Preacher, Bishop*, (Michigan 1995).
- Liebeschuetz 1984....., W. Liebeschuetz, "Friends and Enemies of John Chrysostom" *Maistor: Classical, Byzantine and Renaissance Studies for Robert Browning*, ed. by Ann Moffatt, Byzantina Australiensia 4, (Austuralya-Canberra 1984), s.85-111.
- Liebeschuetz 1985....., J.H.G.W. Liebeschuetz, "The Fall of John Chrysostom" *Nottingham Medieval Studies* XXIX, (1985) s.1-31.
- Liebeschuetz 1990....., W. Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops: Army, Church and State in the Age of Arcadius and Chrysostom*, (Oxford 1990).
- Liebeschuetz 1997....., W. Liebeschuetz, "The Rise of the Bishop in the Christian Roman Empire and the Successor Kingdoms" *Donum Amicitiae. Studies in Ancient History*, ed. by E. D_browa, (Kraków1997) 113-125.
- Mayer & Allen 2000....., W. Mayer & P. Allen, *John Chrysostom* (Londra & New York 2000).
- Percival 1899....., H.R. Percival, *The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church, Their Canons and Dogmatic Decrees*, Nicene and Post Nicene Fathers serisi, cilt XIV, (Edinburgh 1899=yeni basım 1997).
- PLRE I & II....., *Prosopography of the Later Roman Empire A.D. 260-395*, vol.1, hazırlayanlar AHM. Jones & JR. Martindale & J. Morris, (Cambridge1971); PLRE II A.D. 395-527, hazırlayanlar J.R. Martindale & J. Morris, (Cambridge 1980).

Vasiliev 1943....., A.A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi* cilt I, (çev. A.M. Mansel), (Ankara 1943).

Türk Tarih Kurumu